

ΣΧΗΜΑΤΑ ΛΟΓΟΥ

Σχήματα σύμφωνα με τη σημασία των λέξεων

Το σχήμα **μεταφορά** δημιουργείται, όταν η σημασία μιας λέξης επεκτείνεται αναλογικά και σε άλλες λέξεις που έχουν μικρή ή μεγάλη ομοιότητα με αυτήν, π.χ.

χρυσό δαχτυλίδι, **χρυσό** παιδί, **χρυσή** καρδιά.

Το σχήμα **κατεξοχήν** δημιουργείται, όταν η σημασία μιας λέξης στενεύει και χρησιμοποιείται με μία και μόνο, ορισμένη έννοια

Ο Ποιητής = Ο Όμηρος

Η Πόλη =Κωνσταντινούπολη

Το σχήμα **συνεκδοχή** χρησιμοποιείται σε διάφορες μορφές:

α) το ένα αντί για τα πολλά

«Έρμο τουφέκι σκοτεινό, τι σ' έχω 'γώ στο χέρι;

οπού συ μου 'γινες βαρύ κι ο **Αγαρηνός** το ξέρει».

(αντί: οι Αγαρηνοί)

β) το μέρος ενός συνόλου αντί για το σύνολο ή αντίστροφα

α. Κάθε **κλαδί** και κλέφτης

(αντί: Κάθε δέντρο και κλέφτης)

β. **Τα μαύρα μάτια** την αυγή δεν πρέπει να κοιμώνται

(αντί: η μαυρομάτα την αυγή δεν πρέπει να κοιμάται)

γ) η ύλη αντί για το πράγμα που έχει γίνει από την ύλη αυτή

α. Να τρώει η σκουριά το **σίδηρο** κι η γη τον αντρειωμένο.

(αντί: Να τρώει η σκουριά τα σιδερένια **όπλα** κι η γη τον αντρειωμένο.)

δ) εκείνο που παράγει αντί για κείνο που παράγεται από αυτό

α. Τρία τουφέκια του 'δωσαν, τα τρία αράδα αράδα

(αντί: Τρεις **τουφεκιές** του 'δωσαν)

Το σχήμα **μετωνυμία** χρησιμοποιείται σε διάφορες μορφές:

α) το όνομα του δημιουργού αντί για το δημιούργημά του

α. Διαβάζω Σολωμό = τα ποιήματα του Σολωμού

β) το όνομα του εφευρέτη αντί για τη λέξη που φανερώνει την εφεύρεση

α. Άνοιξε μια τρύπα στο τοίχο με το **Μπλακ εντ Ντέκερ**.

(αντί: Άνοιξε μια τρύπα με το δράπανο.)

γ) αυτό που περιέχει κάτι αντί για το περιεχόμενό του και αντίστροφα

α. Θεε να πεις ένα ποτηράκι= κρασί

δ) Το αφηρημένο αντί το συγκεκριμένο και αντίστροφα

α. **Τόπο** στα νιάτα! (αντί: Τόπο στους νέους!)

Το σχήμα **αντίφραση** δημιουργείται όταν μια λέξη ή φράση παίρνει τη θέση μιας άλλης που έχει παρόμοια ή και αντίθετη σημασία. Η αντίφραση χρησιμοποιείται σε διάφορες μορφές:

α) λιτότητα

Στη λιτότητα αντί για μια λέξη χρησιμοποιείται η αντίθετή της με άρνηση, π.χ.

α Δεν τα κατάφερες και άσχημα= δηλαδή τα κατάφερες καλά

β) ειρωνεία

Στην ειρωνεία χρησιμοποιείται με προσποίηση μια λέξη ή φράση που έχει εντελώς διαφορετική ή και αντίθετη σημασία από την πραγματική, π.χ.

α. **Ωραία** τα κατάφερες!

(αντί: Πολύ άσχημα τα κατάφερες!)

γ) ευφημισμός

Στον ευφημισμό χρησιμοποιούνται λέξεις ή φράσεις με καλή σημασία αντί για άλλες λέξεις ή φράσεις με κακή σημασία, π.χ.

α. Εύξεινος Πόντος

(αντί: Άξεινος Πόντος, αφού συνέβαιναν πολλά ναυάγια)

Το σχήμα **υπερβολή** δημιουργείται, όταν μια λέξη ή φράση ξεπερνά το πραγματικό και συνηθισμένο, για να προκαλέσει ισχυρή εντύπωση, π.χ.

κατέβη ο αϊτός να πει νερό κι έβαψαν τα φτερά του

κι έβαψε ο ήλιος ο μισός και το φεγγάρι ακέριο

(δημοτικό)

κι από τη θλίψη την πολλή κι οι πέτρες εραγίσαν

(δημοτικό)

Παρόμοιο με το σχήμα της υπερβολής είναι και το σχήμα **αδύνατο**, γνωστό στην αρχαία ελληνική και λατινική ποίηση.

Το σχήμα **αλληγορία** αποτελεί μια μεταφορική έκφραση που κρύβει διαφορετικά νοήματα από εκείνα που φανερώνουν οι λέξεις της. Αλληγορικό μπορεί να είναι και ένα ολόκληρο κείμενο, πεζό ή ποιητικό.

Το σχήμα **προσωποποίηση** δημιουργείται, όταν αποδίδουμε ανθρώπινες ιδιότητες σε α) έμψυχα, β) άψυχα ή γ) αφηρημένες έννοιες, π.χ.

α. Τ' **αηδόνη** καλημέρισε χαρούμενα την αυγή.

β. Κλαίνε τα **δέντρα**, κλαίνε, κλαίνε τα **βουνά**.

Το σχήμα **παρομοίωση** δημιουργείται, όταν, για να τονίσουμε την ιδιότητα ενός προσώπου ή πράγματος ή μιας ιδέας, τη συσχετίζουμε με κάτι άλλο πολύ γνωστό που έχει την ίδια ιδιότητα σε μεγαλύτερο βαθμό, π.χ.

α. Ο Γιώργος είναι πονηρός **σαν αλεπού**.

- Στην παρομοίωση υπάρχουν δύο όροι, ο πρώτος ο οποίος συγκρίνεται (ο Γιώργος) και ο δεύτερος, προς τον οποίο γίνεται η σύγκριση (αλεπού).
- Για την παρομοίωση χρησιμοποιούνται οι παρομοιαστικές λέξεις: σαν, ως, καθώς, όπως, σάμπως, μοιάζει, λες κ.ά.

α. **Ως** τρέμει το καρυόφυλλο, να τρέμει το γιοφύρι, / κι **ως** πέφτουν τα δεντρόφυλλα, να πέφτουν οι διαβάτες.

- Στην **επική ποίηση** συναντούμε και παρομοιώσεις **σύνθετες**, που είναι **εκτεταμένες/διεξοδικές**: σ' αυτές, η εικόνα που θέλει να μας δείξει ο ποιητής παρομοιάζεται με μια άλλη εικόνα, παρμένη συνήθως από τη φύση ή από την αγροτική ζωή και γνωστή, άρα, στον ομηρικό, τουλάχιστον, ακροατή· λόγου χάριν, το στροβίλισμα της σχεδίας στη θάλασσα από τους ανέμους παρομοιάζεται με το στροβίλισμα των αγκαθιών στον κάμπο από τον βοριά (362-364):

Πώς ο χειμερινός βοριάς σαρώνει στον κάμπο **αγκάθια**,
κι αυτά σφιχταγκαλιάζονται και γίνονται ένα πράμα,
έτσι και τη **σχεδία** οι άνεμοι εδώ και εκεί τη φέρναν και την πήγαιναν·

Κατά την ανάλυση μιας διεξοδικής παρομοίωσης διακρίνουμε:

- α. **τι παρομοιάζεται** (εδώ, π.χ., η σχεδία του Οδυσσέα στη θάλασσα)
- β. **με τι παρομοιάζεται** (με τα αγκάθια στον κάμπο)
- γ. ποιο είναι το κοινό τους σημείο (το στροβίλισμα από τον άνεμο)
- δ. ποιος ο ρόλος/η λειτουργία της παρομοίωσης (φωτίζει τη ζητούμενη εικόνα, συμπληρώνει και πλουτίζει την περιγραφή κ.ά.)

Το σχήμα **κλιμακωτό** δημιουργείται, όταν οι εικόνες, οι ιδέες, τα συναισθήματα παρουσιάζονται το ένα μετά το άλλο είτε προς την κορύφωση είτε προς τη μείωση, π.χ.

α) Ακούω κούφια τα τουφέκια

ακούω σμίξιμο σπαθιών,

ακούω ξύλα, ακούω πελέκια,

ακούω τρίξιμο δοντιών.

Διονύσιος Σολωμός, «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι»

(Στην αρχή παρουσιάζεται αυτό που ακούγεται μακριά "κούφια τα τουφέκια", για να φτάσει σταδιακά σ' αυτό που ακούγεται πολύ κοντά "ακούω τρίξιμο δοντιών". Η κλιμάκωση είναι ανοδική.

ΕΙΚΟΝΟΠΟΙΑ

Η χρήση της εικόνας στη λογοτεχνία, της παράστασης που απευθύνεται στις αισθήσεις, είναι διαχρονική. Η επιλογή, η επεξεργασία και η οργάνωση των εικόνων, η πολύτροπη λειτουργία τους, αποτελούν ένα σύστημα εικονοποιίας που μας χρησιμεύει να εκφράζουμε αφηρημένες έννοιες και συναισθηματικές καταστάσεις. *«Στη λογοτεχνία με τον όρο εικόνα εννοούμε την αισθητοποίηση ενός αντικειμένου, μιας ιδέας ή ενός συναισθήματος μέσω μιας φανταστικής παράστασης που πλάθεται με εύστοχο και υποβλητικό λόγο»* Σχηματικά, με κριτήριο το τι εκφράζουν, θα μπορούσαμε να διακρίνουμε εικόνες που αποδίδουν συγκεκριμένες παραστάσεις γεγονότων, προσώπων, φαινομένων και εικόνες που αποτυπώνουν αφηρημένες έννοιες και νοήματα. **Οι εικόνες μπορεί να είναι οπτικές, ακουστικές, οσφρητικές και γευστικές.**

